

Δικαίωμα στο Νερό*
Συστάσεις της ΕΕΔΑ για την αποτελεσματική προστασία του¹

I. Εισαγωγικά

Η ΕΕΔΑ, στο πλαίσιο των αρμοδιοτήτων της ως συμβουλευτικού οργάνου της Πολιτείας για ζητήματα προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου, βάσει του ιδρυτικού της νόμου (άρθρο 1 παρ. 6 περ. β' Ν. 2667/1998), θεωρεί κρίσιμη την υποβολή προς την Πολιτεία *συστάσεων για την αποτελεσματική προστασία του δικαιώματος στο νερό.*

Η απόφαση της ΕΕΔΑ να ασχοληθεί² με το θεμελιώδες αυτό δικαίωμα προέκυψε ύστερα από στάθμιση, αφενός της πορείας κατοχύρωσής του σε ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο, αφετέρου των κινδύνων για την απόλαυσή του από τις εντεινόμενες πιέσεις ιδιωτικοποίησης των φορέων παροχής του.

Την **επιτακτικότητα** ενός τέτοιου εγχειρήματος επιτείνει, άλλωστε, τόσο η **επίκαιρη ανάγκη** για εμπέδωση του χαρακτήρα του νερού ως **«δημοσίου αγαθού»** και **όχι ως «εμπορεύματος»** όσο και η επείγουσα ανάγκη για αντιμετώπιση του νερού **ως φυσικού αγαθού σε ανεπάρκεια.**

Προς τον σκοπό αυτό, η ΕΕΔΑ προκρίνει την διαμόρφωση των συστάσεών της, επί τη βάσει της οριοθέτησης του δικαιώματος στο νερό, τόσο από άποψη περιεχομένου, όσο και νομικής κατοχύρωσης. Με τον τρόπο αυτό, αναφύεται η **δυναμική** του δικαιώματος στο νερό, και δικαιολογείται η επιλογή της ΕΕΔΑ να προτείνει την, κατά τρόπο αντίστοιχα δυναμικό, προστασία του.

---

* Το παρόν κείμενο υιοθετήθηκε ομόφωνα από την Ολομέλεια της ΕΕΔΑ, στη συνεδρίαση της 20.3.2014. Εισηγήτριες: Ε. Βαρχαλαμά, Β' Αντιπρόεδρος της ΕΕΔΑ (Μέλος της ΕΕΔΑ ορισθέν από τη ΓΣΕΕ) και Α. Τσαμπί, Επιστημονική Συνεργάτις της ΕΕΔΑ.

¹ Η ΕΕΔΑ επισημαίνει ότι όποια αναφορά στο δικαίωμα στο νερό καλύπτει και το αδελφό του δικαίωμα στην υγιεινή.

² Το δικαίωμα στο νερό έχει, κατά το παρελθόν, τύχει της προσοχής της ΕΕΔΑ, στο πλαίσιο των παρατηρήσεών της επί του Σχεδίου Έκθεσης της Ελλάδας σχετικά με την εφαρμογή του Διεθνούς Συμφώνου για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα. ΕΕΔΑ, «Παρατηρήσεις επί του Σχεδίου Έκθεσης της Ελλάδας σχετικά με την εφαρμογή του Διεθνούς Συμφώνου για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα», http://www.nchr.gr/images/pdf/apofaseis/politistika_dikaiomata/Paratiriseis_ekthesiYPEX_ICESCR.pdf, σελ. 29-30.

II. Οριοθέτηση του δικαιώματος στο νερό

A. Το περιεχόμενο του δικαιώματος στο νερό

Η διαδικασία οριοθέτησης³ του περιεχομένου του δικαιώματος στο νερό καταδεικνύει ένα δικαίωμα σύνθετης φύσης. Πράγματι, όπως έχει υποστηριχθεί **δεν υπάρχει ένα δικαίωμα στο νερό, αλλά περισσότερα δικαιώματα στο νερό**⁴. Τα «δικαιώματα» αυτά ενδεικτικά είναι: το δικαίωμα στο νερό για τη ζωή και την επιβίωση - το δικαίωμα στο καθαρό πόσιμο νερό - το δικαίωμα στο νερό και την υγιεινή- το δικαίωμα στο νερό για ένα ικανοποιητικό επίπεδο διαβίωσης- το δικαίωμα στο νερό στο πλαίσιο του δικαιώματος στην τροφή και διατροφή- το δικαίωμα στο νερό και την υγιεινή στο πλαίσιο του δικαιώματος σε στέγη- το δικαίωμα στο νερό για την παρασκευή της τροφής - το δικαίωμα στο νερό για την παραγωγή τροφίμων - το δικαίωμα στο νερό στο πλαίσιο του δικαιώματος στην ανάπτυξη - το δικαίωμα στο νερό στο πλαίσιο του δικαιώματος στους φυσικούς πόρους - το δικαίωμα στο νερό ως συστατικό του δικαιώματος στο περιβάλλον.

Για το λόγο αυτό, ακόμα κι όταν το δικαίωμα στο νερό δεν προστατεύεται καθαυτό ρητά, η προστασία του συνδέεται με αυτήν άλλων δικαιωμάτων με αποτέλεσμα να **καθίσταται εγγενές τους στοιχείο**, όπως π.χ. το δικαίωμα στην ζωή και την αξιοπρέπεια, το δικαίωμα σε ένα επαρκές επίπεδο ζωής, το δικαίωμα στην επαρκή στέγαση⁵ και στην σίτιση⁶, το δικαίωμα στην ανθρώπινη αξιοπρέπεια και στην ιδιωτική ζωή, το δικαίωμα στην υγεία ή το δικαίωμα στο περιβάλλον.

Ως αυτόνομο, βέβαια, δικαίωμα στο νερό, και με βάση τον **ορισμό** που δίνεται στο Γενικό Σχόλιο υπ' αριθμ. 15 της Επιτροπής των Ηνωμένων Εθνών για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα, νοείται

---

³ Βλ. και ΤΖΑΤΖΑΚΗ (Μ.-Β.), *Το νερό στο δημόσιο διεθνές δίκαιο*, Νομική Βιβλιοθήκη, 2012.

⁴ FAVREAU (B.), «Le droit de l'homme à l'eau», *Annuaire international des droits de l'homme*, Vol. I/2006, σελ. 260.

⁵ Στο Γενικό Σχόλιο υπ' αριθμ. 4 επί του άρθρου 11 παρ. 1 του ΔΣΟΚΠΔ, η Επιτροπή οικονομικών, κοινωνικών και πολιτιστικών δικαιωμάτων επισημαίνει ότι το δικαίωμα σε επαρκή στέγαση προϋποθέτει την πρόσβαση σε «ασφαλές πόσιμο νερό» καθώς και «την υγιεινή»: CESCR, *General comment 4. (General Comments), The right to adequate housing (Art.11 (1))*, 13.12.1991, παρ. 8 (β).

⁶ Ο Jean Ziegler, ως Ειδικός Εμπειρογνώμονας του ΟΗΕ για το δικαίωμα στη σίτιση, επεσήμανε ότι το δικαίωμα στη σίτιση δεν περιλαμβάνει μόνο το δικαίωμα σε στερεή τροφή αλλά και σε υγρή, σε πόσιμο νερό: Economic and Social Council, *The right to food, Report by the Special Rapporteur on the right to food, Mr. Jean Ziegler, submitted in accordance with Commission on Human Rights resolution 2000/10, E/CN.4/2001/53, 7.2.2001*, παρ. 32.

το δικαίωμα κάθε προσώπου σε επαρκές, ασφαλές, αποδεκτό, φυσικά προσβάσιμο και οικονομικά προσιτό νερό για προσωπική και οικιακή χρήση⁷.

B. Η κατοχύρωση του δικαιώματος στο νερό

1. Διεθνές επίπεδο

Το δικαίωμα στο νερό δεν αναφέρεται ρητά ούτε στην Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου του 1948, ούτε στα Διεθνή Σύμφωνα για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα (ΔΣΟΚΠΔ) και για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα (ΔΣΑΠΔ).

Εντούτοις, και πριν ακόμα διαπλαστεί ως αυτόνομο γενικό δικαίωμα, η ρητή κατοχύρωση του δικαιώματος στο νερό απαντάται αρχικά σε κείμενα με ειδικό προστατευτικό πεδίο, ως εξής:

- Η **Διεθνής Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού** (1989), προβλέπει στο άρθρο 24 παρ. 2 περ. γ), ότι, στο πλαίσιο της πλήρους εφαρμογής του *δικαιώματος υγείας του παιδιού*, τα Συμβαλλόμενα Κράτη λαμβάνουν τα κατάλληλα μέτρα για «[ν]α αγωνιστούν κατά της ασθένειας και της κακής διατροφής [...] και με την παροχή θρεπτικών τροφών και καθαρού πόσιμου νερού, λαμβάνοντας υπόψη τους κινδύνους της μόλυνσης του φυσικού περιβάλλοντος».
- Στη **Διεθνή Σύμβαση για την εξάλειψη όλων των μορφών διακρίσεως κατά των γυναικών** (1979), προβλέπεται η εξασφάλιση στις γυναίκες του δικαιώματος «[ν]α απολαμβάνουν κατάλληλες συνθήκες διαβίωσης, ειδικότερα όσον αφορά τη στέγαση, την υγεία, την *παροχή* ηλεκτρικού ρεύματος και *ύδατος*, τις μεταφορές και συγκοινωνίες» (άρθρο 14 παρ. 2 περ. η)).
- Αντίστοιχα, η **Διεθνής Σύμβαση για τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρίες** (2006), στο άρθρο 28, προβλέπει την υποχρέωση των κρατών να διασφαλίζουν στα άτομα με αναπηρίες και στις οικογένειές τους *πρόσβαση σε πόσιμο νερό*.
- Ειδική πρόβλεψη για την *προμήθεια κατάλληλου σε ποσότητα και ποιότητα πόσιμου νερού*, περιλαμβάνει και η πρωτοπόρα **Σύμβαση Ναυτικής Εργασίας (Maritime Labour Convention, MLC 2006) της Διεθνούς Οργάνωσης Εργασίας (ΔΟΕ)**⁸, γνωστή και ως «Χάρτα Δικαιωμάτων των Ναυτικών» (Πρότυπο Α3.2 - Διατροφή και τροφοδοσία).

Επίσης, στη **Διεθνή Σύμβαση Εργασίας 169 (1989)** «Για τους αυτόχθονες και νομαδικούς πληθυσμούς στις ανεξάρτητες χώρες»,

---

⁷ Παρ. 2.

⁸ Η *MLC* κυρώθηκε με τον Ν. 4078/2012.

προβλέπεται η λήψη ειδικών μέτρων για τη διαφύλαξη του *περιβάλλοντος των ενδιαφερομένων πληθυσμών* (άρθρο 4 παρ. 1 *in fine*).

- Στο πλαίσιο του **διεθνούς ανθρωπιστικού δικαίου**, η τρίτη Σύμβαση της Γενεύης για την μεταχείριση των αιχμαλώτων πολέμου (1949) αναφέρει την υποχρέωση *παροχής πόσιμου νερού*, και μάλιστα κατάλληλου σε ποσότητα και ποιότητα ανάλογα και με τις ανάγκες του κάθε προσώπου (άρθρα 20 και 26). Επίσης, το πρόσθετο Πρωτόκολλο για τις διεθνείς ένοπλες συρράξεις *απαγορεύει την καταστροφή* αγαθών απαραίτητων για την επιβίωση του αμάχου πληθυσμού, όπως, μεταξύ άλλων, *εγκαταστάσεων νερού* κλ.

Αξίζει να γίνει αναφορά και σε περιφερειακά συστήματα, όπως:

- Στον **Αφρικανικό Χάρτη για τα Δικαιώματα και την Ευημερία του Παιδιού** (1990) άρθρο 14 παρ. 2 περ. γ), ο οποίος, στο πλαίσιο της εφαρμογής του δικαιώματος υγείας του παιδιού, προβλέπει ότι τα Συμβαλλόμενα Κράτη λαμβάνουν μέτρα για τη «*διασφάλιση παροχής τροφής και ασφαλούς πόσιμου νερού*».

- Στο **πρόσθετο Πρωτόκολλο στην Παναμερικανική Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου**, σχετικά με τα οικονομικά, κοινωνικά και πολιτιστικά δικαιώματα, που προβλέπει στο άρθρο 11 παρ. 1 ότι «*[κ]αθένας έχει το δικαίωμα να διαβιεί σε υγιές περιβάλλον και να έχει πρόσβαση σε βασικές δημόσιες παροχές*».

- Στο **Πρωτόκολλο του Λονδίνου για το νερό και την υγεία** (1999) στη Σύμβαση του 1992 για την προστασία και χρήση των διασυνοριακών υδάτινων οδών και των διεθνών λιμνών, που είναι το πρώτο γενικό κείμενο στο οποίο *το νερό και η υγεία* αντιμετωπίζονται συνδυαστικά, ενώ μάλιστα ειδικά προβλέπεται η *δίκαιη πρόσβαση* σε νερό, επαρκές ποσοτικά και ποιοτικά, *σε όλα τα μέλη του πληθυσμού*, ιδίως δε σε όσους βρίσκονται σε μειονεκτική θέση ή είναι κοινωνικά αποκλεισμένοι (άρθρο 5 περ. Ι).

Η πορεία προς τη γενική διεθνή κατοχύρωση ενός αυτόνομου δικαιώματος στο νερό, ξεκινάει ήδη από το 1977, με πολλούς, βέβαια, ενδιάμεσους σταθμούς⁹. Το 1977 η Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών αναγνώρισε

---

⁹ Βλ. και Έκτο Παγκόσμιο Φόρουμ για το Νερό, Μασσαλία 2012 - Πέμπτο Παγκόσμιο Φόρουμ για το Νερό, Κωνσταντινούπολη 2009-Τέταρτο Παγκόσμιο Φόρουμ για το Νερό, Μεξικό 2006 - Τρίτο Παγκόσμιο Φόρουμ για το Νερό, Κιότο 2003 - Πρόγραμμα Διεθνούς Δεκαετία για Δράση «Νερό για μια Ζωή 2005-2015» - Παγκόσμια Σύνοδος Κορυφής για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη, Γιοχάνεσμπουργκ 2002 - Παγκόσμια Σύνοδος για το Φρέσκο νερό, Βόννη 2001 - Δεύτερο Παγκόσμιο Φόρουμ για το Νερό, Χάγη 2000 - Πρώτο Παγκόσμιο Φόρουμ για το Νερό, Μαρακές 1997 - Τέταρτη παγκόσμια Σύνοδος για τις Γυναίκες, Πεκίνο 1995 - Παγκόσμια Σύνοδος Κορυφής για την Κοινωνική Ανάπτυξη, Δανία 1995 - Διεθνής Συνδιάσκεψη για το Νερό και το Περιβάλλον, Δουβλίνο 1992 - Παγκόσμια Σύνοδος

ως καθολικό το δικαίωμα πρόσβασης σε πόσιμο νερό προβλέποντας ότι ανεξάρτητα από το επίπεδο οικονομικής ανάπτυξης όλοι οι λαοί έχουν το δικαίωμα πρόσβασης σε πόσιμο νερό σε ποσότητα και ποιότητα που να αντιστοιχεί με τις βασικές τους ανάγκες (**Πρόγραμμα Δράσης Mar del Plata** της Διάσκεψης των Ηνωμένων Εθνών για το Νερό).

Το 2000, «η μείωση κατά το ήμισυ, έως το 2015, του ποσοστού των ανθρώπων που δεν έχουν πρόσβαση σε ασφαλές πόσιμο νερό» περιλαμβάνεται στους Αναπτυξιακούς Στόχους για τη Χιλιετία που υιοθετήθηκαν με την **Διακήρυξη του ΟΗΕ για τη Χιλιετία**¹⁰.

Το 2002 η Επιτροπή των Ηνωμένων Εθνών για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα συμπεριέλαβε το νερό στις γενικές παρατηρήσεις του Διεθνούς Συμφώνου για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα, αναγνωρίζοντας επισήμως με το **Γενικό Σχόλιο υπ' αριθμ. 15** την πρόσβαση σε επαρκές και ασφαλές νερό ως θεμελιώδες ανθρώπινο δικαίωμα. Μάλιστα, το δικαίωμα στο νερό χαρακτηρίστηκε ως προϋπόθεση για την εφαρμογή άλλων δικαιωμάτων¹¹.

Με το Ψήφισμα 7/22, το Συμβούλιο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου του ΟΗΕ αποφάσισε το 2008 να ορίσει την Catarina de Albuquerque **Ανεξάρτητη Εμπειρογνώμονα** σχετικά με τις υποχρεώσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων για την πρόσβαση σε ασφαλές πόσιμο νερό και αποχέτευση¹².

Τελικά, στις 28 Ιουλίου 2010, η **Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ** αναγνώρισε με το εμβληματικό Ψήφισμα 64/292, το ανθρώπινο δικαίωμα στο νερό και την υγιεινή, επισημαίνοντας τη σημασία τους για την εφαρμογή του συνόλου των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Ακολούθησε, στις 30 Σεπτεμβρίου 2010, το Ψήφισμα 15/9 του **Συμβουλίου για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου** του ΟΗΕ, το οποίο αποτέλεσε ένα νέο σταθμό για την προστασία του

Κορυφής για τα Παιδιά, 1990 - Παγκόσμια Σύσκεψη για το ασφαλές νερό και την υγιεινή, 1990.

¹⁰ United Nations General Assembly, *United Nations Millennium Declaration*, Resolution A/res/55/2, στ. 19.

¹¹ CESCR, *General Comment No. 15 (2002), The right to water (arts. 11 and 12 of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights)*, E/C.12/2002/11, 20.1.2003, παρ. 1.

¹² Στις 18 Μαρτίου 2011, το Συμβούλιο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, όρισε, με το Ψήφισμα 16/2, την Catarina de Albuquerque ως Ειδική Εισηγήτρια και στη συνέχεια ανανέωσε, τη θητεία της για τρία ακόμα χρόνια. Σύμφωνα με το ψήφισμα 24/18 η θητεία μπορεί να ανανεωθεί για ακόμα μία τριετία.

δικαιώματος στο νερό, χαρακτηρίζοντας το ως τμήμα του εν ισχύ διεθνούς δικαίου, δεσμευτικό για τα Κράτη¹³.

2. Ευρωπαϊκό επίπεδο

Συμβούλιο της Ευρώπης

Το δικαίωμα στο νερό δεν περιέχεται ρητά ούτε στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ) ούτε και στον Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Χάρτη. Συνδέεται βέβαια με σειρά δικαιωμάτων που τα δύο αυτά κείμενα προστατεύουν, γεγονός που αποδεικνύεται κι από την εφαρμογή τους από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (ΕΔΔΑ) και την Ευρωπαϊκή Επιτροπή για τα Κοινωνικά Δικαιώματα (ΕΕΚΔ) αντίστοιχα¹⁴.

Πάντως, πρέπει να αναφερθεί ότι το 1968, πρωτοπορώντας, το Συμβούλιο της Ευρώπης υιοθέτησε τον **Ευρωπαϊκό Χάρτη για το Νερό** με το οποίο διακηρύσσεται ότι το νερό είναι «κοινή κληρονομιά», χωρίς βέβαια να γίνεται αναφορά σε *αυτόνομο δικαίωμα στο νερό*. Ο Χάρτης αυτός αντικαταστάθηκε το 2001 από τον **Ευρωπαϊκό Χάρτη για τους Υδατικούς Πόρους** ο οποίος ρητά προέβλεψε το *δικαίωμα κάθε προσώπου σε επαρκή ποσότητα νερού για την κάλυψη των βασικών του αναγκών*¹⁵.

Το 2011, τέλος, η **Κοινοβουλευτική Συνέλευση του Συμβουλίου της Ευρώπης** υιοθέτησε το Ψήφισμα 1809/2011, «Νερό: πηγή διενέξεων», ουστήνοντας στις αρχές των κρατών-μελών αλλά και μη μελών του Συμβουλίου της Ευρώπης να *αναγνωρίσουν την πρόσβαση στο νερό ως θεμελιώδες ανθρώπινο δικαίωμα*, κατά τα πρότυπα των προαναφερθέντων

---

¹³ Βλ. και το πρόσφατο ψήφισμα 24/18, της 27^{ης} Σεπτεμβρίου 2013, στο οποίο το Συμβούλιο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων για πρώτη φορά αναφέρεται επακριβώς στο κανονιστικό περιεχόμενο του δικαιώματος.

¹⁴ STEICHEN (P.), « Le droit à l'eau dans la jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme », in Académie de l'Eau, *Le droit à l'eau potable et à l'assainissement, sa mise en œuvre en Europe*, France 2011, σελ. 69 επ. file:///C:/Users/USER/Downloads/LIVRE_TOTAL_novembre_2011_page.pdf (τελευταία επίσκεψη της ιστοσελίδας στις 10.3.2014). Βλ. ΕΔΔΑ, *Mamère κατά Γαλλίας*, 7.11.2006, (σχετικά με τη σπουδαιότητα του δημόσιου διαλόγου επί του νερού), ΕΔΔΑ, *Taskin και λοιποί κατά Τουρκίας*, 10.11.2004 και ΕΔΔΑ, *Tatar κατά Ρουμανίας*, 27.1.2009 (σχετικά με την προστασία των υδάτινων πόρων), ΕΔΔΑ, *Butan και Dagomir κατά Ρουμανίας*, 14.2.2008 και ΕΔΔΑ, *Zander κατά Σουηδίας*, 25.11.1993 (σχετικά με την αναγνώριση ενός ατομικού δικαιώματος πρόσβασης στο νερό) και μεταξύ άλλων: ΕΔΔΑ, (ΤΕΣ), *M.S.S. κατά Βελγίου και Ελλάδος*, 21.1.2011, ΕΔΔΑ, *E.G. Radu κατά Ρουμανίας*, 13.10.2009, ΕΔΔΑ, *Viorel Burzo κατά Ρουμανίας*, 30.6.2009, (ειδικά για το δικαίωμα πρόσβασης σε πόσιμο νερό και το δικαίωμα στην υγιεινή σε συνθήκες κράτησης). Σε ό,τι αφορά τις αποφάσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής Κοινωνικών Δικαιωμάτων που σχετίζονται με το δικαίωμα στο νερό, αυτές κυρίως αφορούν τις συνθήκες διαβίωσης των Ρομά υπό το φως του άρθρου 31 παρ. 1 του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Χάρτη.

¹⁵ *Recommendation Rec(2001)14 Of the Committee of Ministers to member states on the European Charter on Water Resources* (Adopted by the Committee of Ministers on 17 October 2001, at the 769th meeting of the Ministers' Deputies), παρ. 5.

ψηφισμάτων της Γενικής Συνέλευσης και του Συμβουλίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του ΟΗΕ ¹⁶.

Ευρωπαϊκή Ένωση

Το δικαίωμα στο νερό δεν αναγνωρίζεται καθαυτό από το δικαίο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ). Η ΕΕ ωστόσο έχει υιοθετήσει σειρά κειμένων για την *προστασία και διαχείριση των υδάτων*.

Με την **Οδηγία 2000/60/ΕΚ**¹⁷ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 23ης Οκτωβρίου 2000 «Για τη θέσπιση πλαισίου κοινοτικής δράσης στον τομέα της πολιτικής των υδάτων», η ΕΕ θεσπίζει πλαίσιο για την προστασία των εσωτερικών επιφανειακών, των υπογείων, των μεταβατικών, και των παράκτιων υδάτων. Αποβλέπει στην πρόληψη και έλεγχο της ρύπανσης, προώθηση μίας βιώσιμης χρήσης του νερού, προστασία του περιβάλλοντος, βελτίωση της κατάστασης των υδατικών οικοσυστημάτων και το μετριασμό των αρνητικών επιπτώσεων των πλημμυρών και της ξηρασίας. Απώτερος στόχος της, δε, είναι να επιτύχει «καλή κατάσταση» από οικολογική και χημική άποψη σε όλα τα κοινοτικά ύδατα μέχρι το 2015.

Το προοίμιο της Οδηγίας αναφέρει μεταξύ άλλων ότι 1) **Το ύδωρ δεν είναι εμπορικό προϊόν** όπως όλα τα άλλα, αλλά **αποτελεί κληρονομιά** που πρέπει να προστατεύεται και να τυγχάνει κατάλληλης μεταχείρισης¹⁸, 2) Η ύδρευση συνιστά **υπηρεσία κοινής ωφέλειας**, όπως ορίζεται στην ανακοίνωση της Επιτροπής για τις υπηρεσίες κοινής ωφέλειας στην Ευρώπη¹⁹ και 3) Η **καλή ποιότητα** του ύδατος θα εξασφαλίσει την παροχή πόσιμου ύδατος στον πληθυσμό²⁰.

Περαιτέρω, η Οδηγία 2006/118/ΕΚ²¹ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 12ης Δεκεμβρίου 2006 «Σχετικά με την προστασία των υπόγειων υδάτων από τη ρύπανση και την υποβάθμιση» προβλέπονται ειδικά μέτρα για την πρόληψη και τον έλεγχο της ρύπανσης των υπόγειων υδάτων.

Το προοίμιο της Οδηγίας αυτής αναφέρει μεταξύ άλλων ότι 1) Τα υπόγεια ύδατα αποτελούν **πολύτιμο φυσικό πόρο**, και ως τέτοιος πόρος θα πρέπει

---

¹⁶ Parliamentary Assembly, Resolution 1809 (2011)1, *Water: a source of conflict*, 15.4.2011 (18th Sitting), παρ. 14.1.

¹⁷ Η Οδηγία 2000/60/ΕΚ ενσωματώθηκε με το Ν. 3199/2003 (ΦΕΚ Α'280/ 9.12.2003) για την «Προστασία και διαχείριση των υδάτων».

¹⁸ *Προοίμιο*, σημ. 1.

¹⁹ *Idem*, σημ. 15.

²⁰ *Idem*, σημ. 24.

²¹ Η συμμόρφωση με την Οδηγία αυτή έγινε με την ΚΥΑ 39626/2208/Ε130/2009 για τον «Καθορισμό μέτρων για την προστασία των υπόγειων νερών από τη ρύπανση και την υποβάθμιση» (ΦΕΚ 2075Β/25.9.2009).

να προστατεύεται από την υποβάθμιση και από τη χημική ρύπανση. Τούτο είναι ιδιαίτερα σημαντικό για τα οικοσυστήματα που εξαρτώνται από τα υπόγεια ύδατα καθώς και για τη χρήση των υπογείων υδάτων για παροχή νερού για ανθρώπινη κατανάλωση²², 2) τα υπόγεια ύδατα αποτελούν το μεγαλύτερο και το πιο ευαίσθητο σύστημα γλυκών υδάτων στην ΕΕ αλλά και κύρια πηγή εφοδιασμού του κοινού με πόσιμο ύδωρ σε πολλές περιοχές²³ και 3) για την προστασία του περιβάλλοντος ως συνόλου και της ανθρώπινης υγείας ειδικότερα, οι επιζήμιες συγκεντρώσεις επιβλαβών ρύπων στα υπόγεια ύδατα πρέπει να αποτρέπονται, να προλαμβάνονται ή να μειώνονται²⁴.

Επίσης, η **Οδηγία 98/83/ΕΚ**²⁵ του Συμβουλίου, της 3ης Νοεμβρίου 1998, σχετικά με την ποιότητα των νερών που προορίζονται για την ανθρώπινη κατανάλωση αποσκοπεί στην προστασία της υγείας του κοινού με την καθιέρωση κριτηρίων υγιεινής και καθαριότητας στα οποία πρέπει να ανταποκρίνεται το πόσιμο νερό στην ΕΕ.

Το δικαίωμα στο νερό δεν αναφέρεται στον **Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ**, συνδέεται όμως με σειρά δικαιωμάτων που αυτός κατοχυρώνει. Όντως, και πέραν των δικαιωμάτων που προστατεύει η ΕΣΔΑ, το δικαίωμα στο νερό εμμέσως περιέχεται στα δικαιώματα προστασίας της υγείας, πρόσβασης σε υπηρεσίες γενικού οικονομικού ενδιαφέροντος, προστασίας του περιβάλλοντος και προστασίας των καταναλωτών.

Για την ρητή καθιέρωση στο πλαίσιο του δικαίου της ΕΕ, ενός αυτόνομου καθολικού δικαιώματος στο νερό, βρίσκεται σε εξέλιξη η ευρωπαϊκή πρωτοβουλία πολιτών «Νερό: ένα ανθρώπινο δικαίωμα»²⁶. Η πρωτοβουλία αυτή αναπτύσσεται σε τρεις άξονες: (1) εγγύηση της πρόσβασης στο νερό και την υγιεινή σε όλη την Ευρώπη, (2) μη απελευθέρωση του νερού έτσι ώστε ως δημόσιο αγαθό να μην εντάσσεται στο πλαίσιο της κοινής αγοράς και (3) προώθηση της καθολικής και παγκόσμιας πρόσβασης στο νερό και εκτός ΕΕ. Όπως θεσμικά προβλέπουν οι Συνθήκες (άρθρο 11 Συνθήκης για την ΕΕ και άρθρο 24 παρ. 1 Συνθήκης για τη Λειτουργία της ΕΕ), η απόκριση των αρμόδιων ευρωπαϊκών οργάνων σε μία τέτοια πρωτοβουλία, που σκοπό έχει να ζητήσει από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή να προτείνει συγκεκριμένη νομοθέτηση σε πεδία αρμοδιότητάς της, αναμένεται έως τις 20 Μαρτίου

---

²² Προσίμιο, σημ. 1.

²³ *Idem*, σημ. 2.

²⁴ *Idem*, σημ. 5.

²⁵ Η συμμόρφωση με την Οδηγία αυτή έγινε με την ΚΥΑ Υ2/2600/2001 «Ποιότητα του νερού ανθρώπινης κατανάλωσης» (ΦΕΚ 892Β/11-7-2001), έτσι όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει με την ΚΥΑ ΔΥΓ2/Γ.Π. οικ. 38295/22.3.07 (ΦΕΚ 630/Β/26.4.2007).

²⁶ Water campaign, *Water and Sanitation are a human right*, www.right2water.eu/el (τελευταία επίσκεψη στην ιστοσελίδα στις 10.3.2014).

2014, εντός δηλαδή τρίμηνης προθεσμίας από την παρουσίαση της πρωτοβουλίας.

Ήδη το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο στη θέση του που καθορίστηκε σε πρώτη ανάγνωση στις 15 Ιανουαρίου 2014 εν όψει της έγκρισης οδηγίας σχετικά με την ανάθεση συμβάσεων παραχώρησης²⁷ προκρίνει την εξαίρεση από το πεδίο εφαρμογής της οδηγίας των συμβάσεων παραχώρησης στον τομέα του ύδατος, εκτιμώντας ότι αυτές υπόκεινται συχνά σε ειδικές και σύνθετες ρυθμίσεις, οι οποίες απαιτούν ιδιαίτερη προσοχή λόγω της σημασίας του ύδατος ως δημοσίου αγαθού με θεμελιώδη αξία για όλους τους πολίτες της ΕΕ. Για τον ίδιο λόγο, το Κοινοβούλιο έχει ρητώς ταχθεί κατά της ελευθέρωσης των υπηρεσιών υδροδότησης²⁸. Προς την ίδια κατεύθυνση, σε πρόσφατη κοινή τους δήλωση, οι Επίτροποι Potočnik and Barnier, αναγνωρίζοντας την σπουδαιότητα του νερού, δήλωσαν ότι το ενωσιακό δίκαιο δεν επιβάλλει την ιδιωτικοποίηση των υπηρεσιών ύδατος, επισημαίνοντας ότι η Ευρωπαϊκή Επιτροπή αναγνωρίζει ότι το νερό είναι δημόσιο αγαθό, ζωτικής σημασίας για τους πολίτες²⁹.

3. Εθνικό επίπεδο

Το δικαίωμα στο νερό δεν κατοχυρώνεται συνταγματικά στην Ελλάδα, ούτε προβλέπεται ρητά σε επιμέρους νομοθετικά κείμενα. Το δικαίωμα στο νερό, όμως, συνέχεται με σειρά άλλων δικαιωμάτων που αναγνωρίζονται ρητά - πέρα από τα διεθνή κείμενα που δεσμεύουν την Ελλάδα - στο ελληνικό Σύνταγμα, όπως τα δικαιώματα στην προστασία της ζωής (άρθρο 5 παρ. 2) και της υγείας (άρθρα 5 παρ. 5 και 21 παρ. 3), το δικαίωμα σε επαρκή στέγαση (άρθρο 21 παρ. 4) καθώς και με το σεβασμό και την προστασία της αξίας του ανθρώπου, την προστασία του περιβάλλοντος και την αρχή της βιώσιμης ανάπτυξης, όπως αυτά κατοχυρώνονται συνταγματικά (άρθρα 2 παρ. 1 και 24 παρ. 1 αντίστοιχα).

---

²⁷ Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, *Θέση του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου που καθορίστηκε σε πρώτη ανάγνωση στις 15 Ιανουαρίου 2014 εν όψει της έγκρισης οδηγίας 2014/.../ΕΕ σχετικά με την ανάθεση συμβάσεων παραχώρησης*, P7_TC1-COD(2011)0437, παρ. 40 και άρθρο 12.

²⁸ Στο Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, της 13ης Ιανουαρίου 2004, σχετικά με το πράσινο βιβλίο για τις υπηρεσίες κοινής ωφέλειας [A5-0484/2003], αναφέρεται ρητώς: « Το Κοινοβούλιο τονίζει επίσης την συμβατότητα των κανόνων ανταγωνισμού με τις υποχρεώσεις του τομέα των δημοσίων υπηρεσιών και τέλος τάσσεται σαφώς κατά της ελευθέρωσης των υπηρεσιών υδροδότησης. Το Κοινοβούλιο κρίνει ότι, στους τομείς της υδροδότησης και των αποβλήτων, οι υπηρεσίες δεν πρέπει να υπάγονται σε τομεακές οδηγίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, αλλά υπογραμμίζει ότι η Ένωση πρέπει να διατηρήσει την αρμοδιότητά της όσον αφορά τα πρότυπα προστασίας της ποιότητας και του περιβάλλοντος στους τομείς αυτούς.

²⁹ European Commission, *Joint Statement by Commissioners Potočnik and Barnier on privatisation of water services*, MEMO/13/131, 22.2.2013.

Εξάλλου, το δικαίωμα στο νερό άπτεται του καθεστώτος των υδάτων και του πλαισίου διαχείρισης και προστασίας τους, όπως αυτό έχει διαμορφωθεί στην ελληνική έννομη τάξη. Σύμφωνα, άλλωστε, με το άρθρο 967 του Αστικού Κώδικα τα νερά με ελεύθερη και αέναη ροή αποτελούν **«πράγματα κοινής χρήσης»**. Αντίστοιχα, το άρθρο 2 της ΚΥΑ Υ2/2600/2001 «Ποιότητα του νερού ανθρώπινης κατανάλωσης» σε συμμόρφωση προς την οδηγία 98/83/ΕΚ (βλ. παραπάνω) έτσι όπως τροποποιήθηκε με την ΚΥΑ ΔΥΓ2/Γ.Π. οικ. 38295/22.3.07, προβλέπει ότι «το «νερό ανθρώπινης κατανάλωσης», δεν εντάσσεται στην έννοια του τροφίμου, **παρέχεται με υποχρέωση της Πολιτείας σε όλους τους πολίτες της επικράτειας ως «δημόσιο αγαθό»**, μη υπαγόμενο στους κανόνες της αγοράς και διέπεται από τους νόμους της υγειονομικής μηχανικής»³⁰.

Περαιτέρω, στο άρθρο 10 του Ν. 3199/2003 «Για την προστασία και διαχείριση των υδάτων» που αφορά στους **γενικούς κανόνες χρήσης των υδάτων** σε συμμόρφωση με την Οδηγία 2000/60/ΕΚ³¹ αναφέρεται, ανάμεσα σε άλλα, ότι 1) η χρήση για ύδρευση έχει προτεραιότητα, ως προς την ποσότητα και την ποιότητα, έναντι κάθε άλλης χρήσης, 2) κάθε χρήση πρέπει να αποβλέπει στη βιώσιμη και ισόρροπη ικανοποίηση των αναπτυξιακών αναγκών και να διασφαλίζει τη μακροπρόθεσμη προστασία των υδάτων, την επάρκεια των αποθεμάτων τους και τη διατήρηση της ποιότητάς τους, ιδιαίτερα δε τη μείωση και την αποτροπή της ρύπανσής τους και 3) η ικανοποίηση της ζήτησης του νερού γίνεται με βάση τα όρια και τις δυνατότητες των υδατικών αποθεμάτων, λαμβανομένων υπόψη των αναγκών για τη διατήρηση των οικοσυστημάτων, καθώς και της ισορροπίας που απαιτείται μεταξύ άντλησης κι ανατροφοδότησης των υπόγειων υδάτων³².

III. Το πλαίσιο αποτελεσματικής προστασίας του δικαιώματος στο νερό.

Η ΕΕΔΑ επισημαίνοντας την σπουδαιότητα του δικαιώματος στο νερό, υπενθυμίζει την υποχρέωση της Πολιτείας για σεβασμό, προστασία και αποτελεσματική υλοποίηση αυτού. Με γνώμονα, δε, το κανονιστικό περιεχόμενο του δικαιώματος, όπως αυτό προκύπτει από το Γενικό Σχόλιο

³⁰ Βλ. επίσης ΤΖΑΤΖΑΚΗ (Μ.-Β.), *Το νερό στο δημόσιο διεθνές δίκαιο*, *op. cit.*, σελ. 155-156.

³¹ Σε εφαρμογή του Ν. 3199/2003 εκδόθηκε το ΠΔ 51/2007 για τον «Καθορισμό μέτρων και διαδικασιών για την ολοκληρωμένη προστασία και διαχείριση των υδάτων σε συμμόρφωση με τις διατάξεις της Οδηγίας 2000/60/ΕΚ».

³² Σημαντικό βήμα για τη συνειδητοποίηση της αναγκαιότητας ορθολογικής και προγραμματισμένης χρήσης του νερού αποτέλεσε ο Ν. 1739/1987 «Για τη διαχείριση των υδατικών πόρων».

υπ' αριθμ. 15³³, η ΕΕΔΑ απευθύνει τις συστάσεις της, βάσει του διεθνώς διαμορφωμένου πλαισίου προστασίας του.

A. Επαρκές Νερό

Η ΕΕΔΑ τονίζει την αναγκαιότητα **το νερό να αντιμετωπίζεται ως φυσικό, κοινωνικό και πολιτιστικό αγαθό, και όχι ως οικονομικό αγαθό**, κατά τρόπο ώστε να διασφαλίζεται η επάρκεια του νερού τόσο για τις παρούσες όσο και για τις μέλλουσες γενιές. Γεγονός που συχνά υποτιμάται είναι ότι το νερό **ως φυσικό αγαθό είναι ήδη σε ανεπάρκεια**, με αποτέλεσμα η ανάγκη για συνδυασμένες ενέργειες διασφάλισής του να είναι κρίσιμες και επείγουσες. Επισημαίνοντας και τις πρόσφατες παρατηρήσεις της Ειδικής Πραγματογνώμονος του ΟΗΕ για το δικαίωμα σε ασφαλές νερό και υγιεινή, η ΕΕΔΑ τονίζει ότι η αξιοποίηση του νερού πρέπει να διέπεται από την *αρχή της αειφόρου ανάπτυξης ακόμα και σε περιόδους οικονομικής κρίσης*³⁴.

Προς την κατεύθυνση αυτή, επισημαίνεται και η σπουδαιότητα της στάθμισης ανάμεσα στην προστασία του περιβάλλοντος και το δικαίωμα στο νερό, σε περιπτώσεις που δημιουργούνται συνθήκες σύγκρουσης μεταξύ των δύο, ιδίως κατά το σχεδιασμό των δομών ύδρευσης. Η Πολιτεία οφείλει να απαντά και στα επιτακτικότερα ακόμα προβλήματα ύδρευσης σταθμίζοντας τις συνέπειες στο περιβάλλον από την εκτέλεση έργων υδροδότησης, επιλέγοντας τα μέτρα που αφενός καλύπτουν αποτελεσματικά τις ανάγκες ύδρευσης του πληθυσμού, αφετέρου προσβάλουν κατά το έλασσον το περιβάλλον³⁵.

Η ΕΕΔΑ επίσης τονίζει ότι, δεδομένου **ότι η ανεπάρκεια του νερού ως φυσικού αγαθού είναι ήδη μία υπαρκτή κατάσταση**, η λήψη μέτρων για την πρόληψη της υπερκατανάλωσης νερού και την ορθολογική χρήση του πρέπει να ενταθεί.

B. Διαθέσιμο Νερό

Κάθε άνθρωπος πρέπει να έχει στη διάθεσή του μια *επαρκή ποσότητα νερού* για την κάλυψη των καθημερινών του αναγκών, σύμφωνα και με τις

³³ CESCR, *General comment 4. (General Comments), The right to adequate housing (Art.11 (1))*, 13.12.1991, *supra* υποσ. 8.

³⁴ Report of the Special Rapporteur on the human right to safe drinking water and sanitation, Catarina de Albuquerque, *Sustainability and non-retrogression in the realisation of the rights to water and sanitation*, A/HRC/24/44, 11.7.2013.

³⁵ Τα δικαστήρια έχουν ήδη κληθεί να πραγματοποιήσουν τέτοιου είδους σταθμίσεις. Ενδεικτική είναι η υπ' αριθμ. 714/2008 απόφαση της Επιτροπής Αναστολών του ΣτΕ επί αίτηση αναστολής εκτελέσεως ΚΥΑ, με την οποία εγκρίθηκαν οι περιβαλλοντικοί όροι έργου υδροδότησης της Κορίνθου από την περιοχή Στυμφαλίας. Η Επιτροπή στάθμισε αφενός τις συνέπειες από την εκτέλεση του έργου και αφετέρου την επιτακτική ανάγκη για την επίλυση του προβλήματος ύδρευσης της πόλης της Κορίνθου, απορρίπτοντας την αίτηση.

εκάστοτε οδηγίες του Παγκόσμιου Οργανισμού Υγείας. Πέραν τούτου, η ΕΕΔΑ, τονίζει ότι η Πολιτεία πρέπει να λαμβάνει υπόψη και τις επιμέρους κρίσιμες ανάγκες σε νερό, και μεταξύ άλλων, την κατάσταση της υγείας, το κλίμα και τις συνθήκες εργασίας των προσώπων.

Στην κατεύθυνση αυτή, η ΕΕΔΑ χαιρετίζει πρωτοπόρες αποφάσεις όπως η υπ' αριθμ. 923/2008 του Μονομελούς Πρωτοδικείο Θηβών (Διαδικασία ασφαλιστικών μέτρων), η οποία αναγνωρίζοντας εμμέσως το δικαίωμα στο νερό, υποχρέωσε προσωρινά, και έως τη λειτουργία του νέου υδροδοτικού δικτύου στην περιοχή του Δηλεσίου, τον Δήμο, ως αρμόδια αρχή, να προμηθεύει με υδροφόρες ασφαλές νερό στους 6.000 κατοίκους - καταναλωτές του Δηλεσίου, μέσω δεξαμενών ύδατος που αυτός (ο Δήμος) υποχρεούται να εγκαταστήσει στο Δήλεσι και σε αριθμό τέτοιο που θα επιτρέπει στους ως άνω καταναλωτές να προμηθεύονται **ημερησίως 1.200 κυβικά μέτρα νερού** (200 λίτρα ημερησίως ο καθένας).

Η ΕΕΔΑ τονίζει ότι η διαθεσιμότητα του νερού πρέπει να διασφαλίζεται για το σύνολο των αναγκών του πληθυσμού, **συμπεριλαμβανομένης και της άρδευσης**. Προς τον σκοπό αυτό, η Πολιτεία πρέπει να διασφαλίζει και να εποπτεύει την αδιάλειπτη, ομαλή και πλήρη λειτουργία των αρμοδίων για αυτήν οργάνων της, αλλά και των φορέων που εποπτεύει.

Από την άλλη πλευρά, λαμβάνοντας υπόψη το γεγονός ότι το νερό είναι ένα φυσικό αγαθό σε ανεπάρκεια, η Πολιτεία οφείλει να εποπτεύει τις *ιδιωτικές χρήσεις ύδατος*, κατά τρόπο ώστε να διασφαλίζεται η διάθεση του νερού στο σύνολο του πληθυσμού.

Γ. Ασφαλές Νερό

Η ΕΕΔΑ επισημαίνει ότι το δικαίωμα στο νερό περιλαμβάνει την πρόσβαση σε ασφαλές και υψηλής ποιότητας νερό για πόση, προσωπική και οικιακή χρήση, τονίζοντας τον **αδιαίρετο χαρακτήρα της ποιότητας του νερού για κάθε χρήση**. Η έκφανση αυτή του δικαιώματος στο νερό καταδεικνύει την στενή του σχέση με το δικαίωμα στην υγεία καθώς και στο δικαίωμα σε ένα υγιές περιβάλλον³⁶.

Η ΕΕΔΑ, λαμβάνοντας υπόψη και την πρόσφατη καταδικαστική για την Ελλάδα απόφαση της Επιτροπής Κοινωνικών Δικαιωμάτων του Συμβουλίου της Ευρώπης³⁷, εκφράζει τη βαθειά ανησυχία της για τη συνεχιζόμενη επί

---

³⁶ Βλ. και Ν. 1650/1986 «Για την προστασία του περιβάλλοντος» που αποσκοπεί στην προστασία των επιφανειακών και υπόγειων νερών θεωρούμενων ως φυσικών πόρων και ως οικοσυστημάτων.

³⁷ ΕΕΚΔ, *International Federation for Human Rights (FIDH) κατά Ελλάδος*, υπ' αριθμ. 72/2011, 23.1.2013. Η Επιτροπή αναγνώρισε την παραβίαση των άρθρων 11 παρ. 1 και 11 παρ. 3 του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Χάρτη λόγω του ότι οι ελληνικές αρχές δεν κατάφεραν να λάβουν τα απαραίτητα μέτρα για την αντιμετώπιση των βλαπτικών για την υγεία

τεσσαραντακονταετία ρύπανση των υδάτων του ποταμού Ασωπού³⁸. Αναγνωρίζοντας ότι η συγκεκριμένη περίπτωση ρύπανσης υδάτων δεν αποτελεί μοναδικό φαινόμενο στον ελληνικό χώρο, η ΕΕΔΑ επισημαίνει ευρύτερα την ανάγκη μέριμνας τόσο για την πρόληψη -κυρίως βέβαια- όσο και για την καταστολή των φαινομένων ρύπανσης των υδάτων, από όποια πηγή κι αν αυτά προέρχονται.

Σε ό,τι αφορά στην κατάλληλη συντήρηση των υποδομών για το νερό, στο πρόσφατο Θεματικό Έγγραφο του Επιτρόπου του Συμβουλίου της Ευρώπης για την Προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου σε περιόδους οικονομικής κρίσης, εκφράζεται ρητά η ανησυχία για την μειούμενη προσοχή που δίνεται στην συντήρηση των υποδομών για το νερό, συνεπεία των μέτρων λιτότητας, με επισήμανση των κινδύνων που αυτό εγκυμονεί τόσο για την πρόσβασιμότητα στο νερό όσο και για την ποιότητά του³⁹.

Στο πλαίσιο αυτό, είναι επιτακτική η ανάγκη υιοθέτηση νομοθετικής ρύθμισης για την *επιβολή ειδικού ορίου* για το εξασθενές χρώμιο στο πόσιμο νερό⁴⁰, με θέσπιση αυστηρότερων ορίων από τα προβλεπόμενα στην ΚΥΑ Υ2/2600/2001.

Εξίσου αναγκαία είναι η διασφάλιση της *συμβολής των ιδιωτών* στην άρση των συνεπειών της ρύπανσης όταν ευθύνονται γι αυτήν, με συνακόλουθη εφαρμογή της αρχής ο «ρυπαίνων πληρώνει». Το δικαίωμα της οικονομικής ελευθερίας πρέπει να ασκείται με τέτοιο τρόπο ώστε όχι μόνο να μην προσκρούει αλλά αντίθετα να συμβάλλει ουσιαδώς στην επίτευξη επειγόντων λόγων δημοσίου συμφέροντος όπως είναι η προστασία του περιβάλλοντος και της δημόσιας υγείας⁴¹.

Δ. Προσβάσιμο Νερό

Το δικαίωμα στο νερό περιλαμβάνει τη δυνατότητα πρόσβασης σε αυτό κάθε προσώπου που βρίσκεται στη δικαιοδοσία του ελληνικού κράτους. Η πρόσβαση στο νερό, αναφέρεται τόσο στην φυσική προσβασιμότητα όσο και

συνεπειών και την πρόληψη ασθενειών, και δεν παρείχαν συμβουλευτική και εκπαιδευτική στήριξη για την προάσπιση της υγείας, κατά το άρθρο 11 παρ. 2.

³⁸ Βλ. και ΕΕΔΑ, «Παρατηρήσεις επί του Σχεδίου Έκθεσης της Ελλάδας σχετικά με την εφαρμογή του Διεθνούς Συμφώνου για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα», *op. cit.*, σελ. 30.

³⁹ Commissioner for Human Rights, *Προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου σε περιόδους οικονομικής κρίσης*, Θεματικό Έγγραφο του Επιτρόπου του Συμβουλίου της Ευρώπης για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, CommDH/IssuePaper(2014)2, 22.1.2014, σελ. 17.

⁴⁰ Συνήγορος του Πολίτη, *Προστασία Δημόσιας Υγείας και Λήψη μέτρων για την αντιμετώπιση της ρύπανσης στην ευρύτερη περιοχή του Ασωπού ποταμού*, 6.12.2011, <http://www.synigoros.gr/resources/eggrafo-stp-gia-ton-asopo.pdf>, (τελευταία επίσκεψη στην ιστοσελίδα στις 10.3.2014), σελ. 4-6.

⁴¹ Βλ. και ΣτΕ (Επιτροπή Αναστολών) 662/2012.

στην οικονομική προσιτότητα του αγαθού, σε όλους κατά τρόπο ισότιμο και χωρίς διακρίσεις.

Φυσική προσβασιμότητα

Το νερό πρέπει να βρίσκεται σε μια απόσταση που να διασφαλίζει την σωματική ασφάλεια κάθε προσώπου στο σπίτι, στον χώρο εργασίας και στα εκπαιδευτικά ιδρύματα.

Η ΕΕΔΑ δίνοντας έμφαση στις κατηγορίες προσώπων που αντιμετωπίζουν τα **σοβαρότερα προβλήματα φυσικής πρόσβασης** στο νερό, επισημαίνει τα εξής:

Ως προς τα άτομα με αναπηρίες

Η ΕΕΔΑ έχει εκφράσει την έντονη ανησυχία της για την κατάσταση των δομών που αφορούν τα άτομα με αναπηρίες, τόσο από τη σκοπιά του δικαιώματος τους στην υγεία⁴² όσο και από την σκοπιά του δικαιώματός τους στην εκπαίδευση⁴³. Η ΕΕΔΑ καλεί την Πολιτεία να φροντίζει για τον κατάλληλο εξοπλισμό, που μεταξύ άλλων περιλαμβάνει παροχές νερού ευχερώς προσβάσιμες, τόσο των μονάδων φροντίδας/υγείας όσο και των εκπαιδευτικών μονάδων που απευθύνονται σε άτομα με αναπηρίες.

Ως προς τους ηλικιωμένους

Η πρόσβαση των ηλικιωμένων στο νερό είναι μία ανάγκη, η επιτακτικότητα της οποίας συχνά υποτιμάται. Η ΕΕΔΑ, υπό το φως και της πρόσφατης Σύστασης της Επιτροπής Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης, επισημαίνει την ανάγκη στήριξης των ηλικιωμένων ατόμων ώστε να στεγάζονται σε σπίτια που εξυπηρετούν τις τρέχουσες και μελλοντικές τους ανάγκες⁴⁴, κατά τρόπο ώστε να διευκολύνεται και η πρόσβασή τους στο νερό. Άλλωστε, η Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ, υιοθετώντας Αρχές για τους ηλικιωμένους, ρητά αναφέρεται στην πρόσβαση σε επαρκές νερό, στο πλαίσιο της προστασίας της ανεξαρτησίας των προσώπων αυτών,⁴⁵.

Ως προς τον πληθυσμό των μικρών νησιών

Η υδροδότηση των μικρών νησιών αποτελεί μία σταθερή πρόκληση για την Πολιτεία, στην οποία η ανταπόκριση δεν είναι πάντα ικανοποιητική. Το σοβαρό, ούτως ή άλλως, πρόβλημα της ελλιπούς υδροδότησης των μικρών

⁴² ΕΕΔΑ, «Συστάσεις της ΕΕΔΑ για την προστασία της παιδικής ηλικίας, Υγεία και Πρόνοια», υπό έκδοση κείμενο.

⁴³ ΕΕΔΑ, «Προτάσεις σχετικά με την εφαρμογή του Ν.3699/2008, «Ειδική Αγωγή και Εκπαίδευση ατόμων με αναπηρία ή με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες», *Ετήσια Έκθεση 2009*, σελ. 39.

⁴⁴ *Recommendation CM/Rec(2014)2 of the Committee of Ministers to member States on the promotion of the human rights of older persons*, 19.2.2014, παρ. 23.

⁴⁵ United Nations General Assembly, *Implementation of the International Plan of Action on Ageing and related activities*, A/RES/46/91, 16.12.1991, παρ.1,

νησιών επιδεινώνεται δε ιδιαίτερα κατά τους καλοκαιρινούς μήνες λόγω αφενός των καιρικών συνθηκών, και αφετέρου, των επιπλέον αναγκών που δημιουργούνται από την τουριστική κίνηση. Η ΕΕΔΑ καλεί την Πολιτεία να εξασφαλίζει διαρκώς επαρκές και ασφαλές νερό στα μικρά νησιά, καθώς και σε κάθε απομακρυσμένο ή ακριτικό σημείο της χώρας, αποτρέποντας τη δημιουργία κοιτίδων πληθυσμού εντός της επικράτειας όπου η πρόσβαση στο νερό είναι πολύ δύσκολη ή αδύνατη.

Οικονομική προσιτότητα

Η ΕΕΔΑ επισημαίνει ότι το νερό πρέπει να είναι οικονομικά προσιτό, κατά τρόπο ώστε η πρόσβαση σε αυτό να μην περιορίζει τη δυνατότητα του ατόμου να προμηθευτεί άλλα είδη πρώτης ανάγκης ή/και την απόλαυση των λοιπών δικαιωμάτων του. Αυτό συνεπάγεται ότι, κατά περίπτωση, η απαραίτητη για το άτομο ποσότητα νερού θα πρέπει να παρέχεται *ακόμη και δωρεάν*.

Στο πλαίσιο της *οικονομικής κρίσης και των μέτρων λιτότητας* η οικονομική προσιτότητα του νερού αποκτά μία βαρύνουσα σημασία. Το ζήτημα αυτό συνεχεται αναπόφευκτα με το **καθεστώς των υπηρεσιών ύδρευσης και αποχέτευσης και την, προ των πυλών, ιδιωτικοποίησή τους των επιχειρήσεων αυτών**.

Δεδομένης της φτωχοποίησης⁴⁶ του πληθυσμού στην Ελλάδα από τα μέτρα λιτότητας που έχουν επιβληθεί την τελευταία τετραετία, η ΕΕΔΑ επιλέγει να θίξει το ζήτημα της ιδιωτικοποίησης, εδώ, με πρωτεύουσα αναφορά στην οικονομική προσιτότητα του νερού. **Η ΕΕΔΑ όμως θέλει να τονίσει ότι τυχόν ιδιωτικοποίηση των υπηρεσιών παροχής νερού θίγει το σύνολο των εκφάνσεων του δικαιώματος στο νερό**, στις οποίες για λόγους συνοχής επιλέγει να κάνει εδώ τη συνολική αναφορά.

Στο πλαίσιο αυτό, η ΕΕΔΑ παρακολουθεί με ανησυχία, ιδιαίτερα στο διάστημα της οικονομικής κρίσης, ενέργειες (σε εθνικό ή ευρωπαϊκό επίπεδο) που σηματοδοτούν την **υπαναχώρηση της Πολιτείας από το δημόσιο έλεγχο και την εγγύηση της καθολικής παροχής του νερού, ως δημόσιου κοινωνικού αγαθού**⁴⁷. Κατ'εξοχήν τέτοια παραδείγματα είναι η ιδιωτικοποίηση των εταιριών ύδρευσης (ΕΥΔΑΠ, ΕΥΑΘ), αλλά και ηλεκτρικής ενέργειας (ΔΕΗ), στο βαθμό που σχετίζονται με το αρδευτικό έργο και την αξιοποίηση υδάτινων πόρων, όπως και η

⁴⁶ ILO, *Observation (CEACR) - adopted 2012, published 102nd ILC session (2013)*, <http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=1000:13100:0::NO:13100:P13100 COMMENT ID:3088061>, (τελευταία επίσκεψη στην ιστοσελίδα 10.3.2014).

⁴⁷ Βλ. και ΠΑΡΑΡΑΣ (Π.), «Το νερό δεν ιδιωτικοποιείται», *Καθημερινή*, 27.9.2013, διαθέσιμο σε <http://www.cecl2.gr/attachments/article/217/teuxos%2028.pdf>.

κατάργηση φορέων, από τη λειτουργία των οποίων διασφαλιζόταν η άρδευση εκτεταμένων γεωργικών εκτάσεων.

Όπως έχει ήδη επισημάνει η ΕΕΔΑ, «η εκποίηση ή αξιοποίηση δημόσιας περιουσίας και η παραχώρηση κοινωφελών οργανισμών ενέχει σοβαρό κίνδυνο για την ικανοποίηση του δημοσίου συμφέροντος και τη διατήρηση του δημόσιου χαρακτήρα των αγαθών ή υπηρεσιών που παράγουν ή παρέχουν οι οργανισμοί αυτοί και τις συνθήκες εργασίας εκείνων που απασχολούν»⁴⁸. Προς την ίδια κατεύθυνση, και ο Ανεξάρτητος Πραγματογνώμονας του ΟΗΕ για τις επιπτώσεις του εξωτερικού χρέους στην πλήρη απόλαυση των δικαιωμάτων, ιδίως των κοινωνικών δικαιωμάτων, στην πρόσφατη έκθεσή του εκφράζει ρητά την ανησυχία του για την ιδιωτικοποίηση των επιχειρήσεων κοινής ωφέλειας, με πρωτεύουσα αναφορά στην ύδρευση και αποχέτευση⁴⁹.

Πράγματι, η σχεδιαζόμενη ιδιωτικοποίηση των παρόχων ύδρευσης και αποχέτευσης **θεσμοθετεί την αντίληψη του νερού ως εμπορεύματος** με αποτέλεσμα να του αποστειρεί τον χαρακτήρα φυσικού δημόσιου αγαθού. Κατά τον τρόπο αυτό, και ενόψει αντίστοιχων εμπειριών ανά τον κόσμο⁵⁰, τίθεται σε κίνδυνο (1) *Η επάρκεια του νερού*: Η αλόγιστη κατανάλωση νερού με γνώμονα το κέρδος καθώς και η κακή συντήρηση των δικτύων και οι συνακόλουθες διαρροές, αποκλίνουν από την αρχή της αειφόρου ανάπτυξης επιδεινώνοντας το παγκόσμιο πρόβλημα της ανεπάρκειας του νερού⁵¹. (2) *Η ποιότητα του νερού*: Η κακή συντήρηση των δικτύων και η αμέλεια για τους ελέγχους της ποιότητας του παρεχόμενου νερού συμβάλλουν στην επιδείνωση της ποιότητας τόσο του πόσιμου νερού όσο και του νερού που απαιτείται για την κάλυψη των λοιπών προσωπικών και οικογενειακών αναγκών. Ο απαραίτητος για την απόλαυση του δικαιώματος στο νερό, αδιαίρετος χαρακτήρας της ποιότητας του νερού για κάθε χρήση, τίθεται επίσης σε κίνδυνο. (3) *Η πρόσβαση στο νερό*: Η αυξημένη τιμολόγηση των παρεχόμενων υπηρεσιών θέτει σε σοβαρό κίνδυνο την πρόσβαση ενός μεγάλου μέρους του πληθυσμού, δεδομένου ότι τα μέτρα λιτότητας και η

---

⁴⁸ ΕΕΔΑ, «Σύσταση ΕΕΔΑ: Επιτακτική ανάγκη να αντιστραφεί η πορεία καταρράκωσης των ατομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων», *Ετήσια Έκθεση 2011*, σελ. 119.

⁴⁹ *Report of the Independent Expert on the effects of foreign debt and other related international financial obligations of States on the full enjoyment of all human rights, particularly economic, social and cultural rights*, Cephias Lumina, Mission to Greece (22 – 27 April 2013), A/HRC/25/50/Add.1, 7/3/2014, παρ. 31.

⁵⁰ Βλ. και *Report of the independent expert on the issue of human rights obligations related to access to safe drinking water and sanitation*, Catarina de Albuquerque, 29.6.2010, A/HRC/15/31. Για την αναλυτική αποτίμηση της διεθνούς εμπειρίας βλ. ΙΝΕ/ΓΣΕΕ, *Ετήσια Έκθεση 2012*, σελ. 153 επ.

⁵¹ *Report of the Special Rapporteur on the human right to safe drinking water and sanitation*, Catarina de Albuquerque, *Sustainability and non-retrogression in the realisation of the rights to water and sanitation*, op. cit., παρ. 44.

συνακόλουθη αποδόμηση του Κοινωνικού Κράτους, ήδη έχουν οδηγήσει σε μία ραγδαία και δραματική υποβάθμιση του βιοτικού επιπέδου του λαού και σε εξαθλίωση μεγάλης μερίδας του πληθυσμού⁵². Στο πρόσφατο Θεματικό Έγγραφο του Επιτρόπου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του Συμβουλίου της Ευρώπης για την Προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου σε περιόδους οικονομικής κρίσης, ρητά αναφέρεται ότι «[ο]χέδια ιδιωτικοποίησης των δημοσίων υπηρεσιών νερού αποτελούν κομμάτι αρκετών πακέτων λιτότητας και μπορούν να απειλήσουν τη διάθεση νερού [...]»⁵³. (4) *Η ίση και χωρίς διάκριση πρόσβαση στο νερό*: Δεδομένου ότι μία ιδιωτική επιχείρηση λειτουργεί με γνώμονα το κέρδος, δεν αποτελεί προτεραιότητα η διασφάλιση της πρόσβασης στο νερό για τις λιγότερο ευνοημένες ομάδες του πληθυσμού. (5) *Η συμμετοχή του κοινού στα θέματα νερού*: Παραπέμποντας μεταξύ άλλων και στην Ελλάδα η Ειδική Πραγματογνώμονας του ΟΗΕ για το δικαίωμα στο νερό παρατηρεί στην τελευταία της έκθεσης ότι «[ά]μα τη λήψη της απόφασης για ιδιωτικοποίηση, και ιδίως στο πλαίσιο της οικονομικής κρίσης, η διαδικασία πώλησης των μετοχών συχνά δεν προσφέρει επαρκείς ευκαιρίες για ουσιώδη συμμετοχή του κοινού»⁵⁴ και (6) *Η αποτελεσματική λογοδοσία των παρόχων νερού για το σύνολο των ως άνω αναφερόμενων*: Το σημείο αυτό μάλιστα επισημαίνουν τόσο ο Επίτροπος Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του Συμβουλίου της Ευρώπης⁵⁵ όσο και η Ειδική Πραγματογνώμονας του ΟΗΕ για το δικαίωμα στο νερό⁵⁶.

Ίση και χωρίς διάκριση πρόσβαση

Η ΕΕΔΑ επισημαίνει ότι η πρόσβαση σε νερό επαρκούς ποσότητας και ασφαλούς ποιότητας πρέπει να διασφαλίζεται σε όλους **χωρίς διάκριση**

---

⁵² Βλ. ΕΕΔΑ, «Σύσταση της ΕΕΔΑ και κρίσεις διεθνών οργάνων για τη συμβατότητα μέτρων λιτότητας προς διεθνείς κανόνες προστασίας δικαιωμάτων του ανθρώπου», 27.6.2013, http://www.nchr.gr/images/pdf/apofaseis/oikonomikh_krish/eeda_metra_litothtas.pdf, «Σύσταση ΕΕΔΑ: Επιτακτική ανάγκη να αντιστραφεί η πορεία καταρράκωσης των ατομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων», *op. cit.*, σελ. 119 επ. και «Απόφαση για την ανάγκη διαρκούς σεβασμού των θεμελιωδών δικαιωμάτων κατά την άσκηση της στρατηγικής εξόδου της οικονομίας και της κοινωνίας από την κρίση του εξωτερικού χρέους», *Ετήσια Έκθεση 2010*, σελ. 103 επ.

⁵³ Commissioner for Human Rights, *Προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου σε περιόδους οικονομικής κρίσης*, Θεματικό Έγγραφο του Επιτρόπου του Συμβουλίου της Ευρώπης για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, *op. cit.*, σελ. 17.

⁵⁴ Report of the Special Rapporteur on the human right to safe drinking water and sanitation, Catarina de Albuquerque. *Sustainability and non-retrogression in the realisation of the rights to water and sanitation*, *op. cit.*, παρ 45.

⁵⁵ Commissioner for Human Rights, *Προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου σε περιόδους οικονομικής κρίσης*, Θεματικό Έγγραφο του Επιτρόπου του Συμβουλίου της Ευρώπης για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, *op. cit.*, σελ. 17.

⁵⁶ Report of the Special Rapporteur on the human right to safe drinking water and sanitation, Catarina de Albuquerque. *Sustainability and non-retrogression in the realisation of the rights to water and sanitation*, *op. cit.*, παρ 45.

και κατά τρόπο ισότιμο, ιδίως, δε, στις λιγότερο ευνοημένες ομάδες του πληθυσμού.

Η ΕΕΔΑ έχοντας επανειλημμένως τοποθετηθεί επί της ελλιπούς αντιμετώπισης του στεγαστικού προβλήματος των Ρομά στην Ελλάδα⁵⁷, εκφράζει την ανησυχία της για τις συχνές παραβιάσεις του δικαιώματός τους στο νερό, λαμβάνοντας υπόψη τόσο τις καταδικαστικές για την Ελλάδα αποφάσεις της ΕΕΚΔ⁵⁸, όσο και πρόσφατες εκθέσεις με συγκεκριμένες αναφορές στα σχετικά με το νερό προβλήματα⁵⁹. Πολλά σπίτια δεν διαθέτουν καν τις απαραίτητες υποδομές για νερό και αποχέτευση ενώ συχνά ολόκληροι οικισμοί στερούνται πρόσβασης στο νερό λόγω προβλημάτων στην υδροδότηση, με αποτέλεσμα η παροχή νερού να πρέπει να εξασφαλίζεται με μεταφορά από τους ίδιους τους Ρομά από σημεία εκτός οικισμού. Για το λόγο αυτόν, η ΕΕΔΑ καλεί την Πολιτεία να λαμβάνει ειδική μέριμνα για τη πρόσβαση των Ρομά σε καθαρό και επαρκές νερό, επισημαίνοντας και την αξία της λήψης πρωτοβουλιών από τους αρμόδιους ΟΤΑ.

Επίσης, η ΕΕΔΑ επισημαίνει για ακόμη μία φορά⁶⁰, ότι η πρόσβαση σε επαρκές και ποιοτικό νερό δεν εξασφαλίζεται κατά τρόπο ισότιμο και χωρίς διάκριση σε *κέντρα κράτησης* τόσο για ημεδαπούς όσο και για αλλοδαπούς κρατούμενους, αιτούντες άσυλο και πρόσφυγες. Άλλωστε, το γεγονός αυτό, σε συνδυασμό με άλλους παράγοντες, έχει ληφθεί υπόψη και από το ΕΔΔΑ, σε σειρά καταδικαστικών για την Ελλάδα αποφάσεων επί συνθηκών

---

⁵⁷ ΕΕΔΑ, «Παρατηρήσεις επί του σχεδίου Δεύτερης Περιοδικής Έκθεσης της Ελληνικής Δημοκρατίας για το Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα (ΔΣΑΠΔ)», http://www.nchr.gr/images/pdf/apofaseis/ellinikes_ektheseis_en_ell_org/OHE/Parathrhseis_EEDA_prosYPEKS_DSAPD.pdf, «Έκθεση και προτάσεις για ζητήματα σχετικά με την κατάσταση και τα δικαιώματα των Τσιγγάνων στην Ελλάδα», *Ετήσια Έκθεση 2008*, σελ. 100 επ. και «Η κατάσταση των Τσιγγάνων στην Ελλάδα», *Ετήσια Έκθεση 2001*, σελ. 179 επ.

⁵⁸ ΕΕΚΔ, *International Centre for the Legal Protection of Human Rights (INTERIGHTS) κατά Ελλάδος*, υπ' αριθμ. 49/2008, 11.12.2009 και ΕΕΚΔ, *European Roma Rights Center κατά Ελλάδος*, υπ' αριθμ. 15/2003, 8.12.2004 (παραβίαση του δικαιώματος επαρκούς στέγασης κατά το άρθρο 16 του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Χάρτη).

⁵⁹ European Territorial Cooperation Programme: *Ενέργειες που προασπίζουν το δικαίωμα στην υγεία και την προστασία του πληθυσμού των Τσιγγάνων*, Θεσσαλονίκη 2012, <http://www.synigoros.gr/resources/toolip/doc/2014/02/04/rom-alert-meleth.pdf> (τελευταία επίσκεψη στην ιστοσελίδα 10.3.2014), FRA, *EU-MIDIS European Union Minorities and Discrimination Survey, Data in Focus Report-The Roma*, 2009 και Council of the European Union, *Council recommendation on effective Roma integration measures in the member states*, 9 and 10 December 2013, http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/lisa/139979.pdf, (τελευταία επίσκεψη στην ιστοσελίδα 10.3.2014), παρ. 1.6. (d), σελ. 7.

⁶⁰ ΕΕΔΑ, «Οι συνθήκες κράτησης σε αστυνομικά κρατητήρια και χώρους κράτησης αλλοδαπών», *Ετήσια Έκθεση 2010*, σελ. 82 επ. και «Ζητήματα σχετικά με τα δικαιώματα των κρατούμενων και τις συνθήκες κράτησης στις ελληνικές φυλακές», *Ετήσια Έκθεση 2007*, σελ. 209 επ.

κράτησης που παραβιάζουν το άρθρο 3 της ΕΣΔΑ⁶¹. Λαμβάνοντας υπόψη και την Σύσταση Rec(2006)2 της Επιτροπής Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης, η ΕΕΔΑ τονίζει την ανάγκη για αδιάλειπτη πρόσβαση σε πόσιμο νερό, η ποιότητα του οποίου πρέπει να ελέγχεται από τις αρμόδιες αρχές⁶², αλλά και για πρόσβαση σε καθαρό και επαρκές ζεστό νερό για την κάλυψη των λοιπών προσωπικών αναγκών.

Ε. Νερό και κοινωνική συμμετοχή

Η ΕΕΔΑ τονίζει ότι το νερό αποτελεί συλλογικό αγαθό, η διαχείριση του οποίου πρέπει να γίνεται **δημοκρατικά** με την επιδίωξη της μεγαλύτερης δυνατής κοινωνικής συμμετοχής. Η κοινωνική συμμετοχή, καθίσταται, έτσι, εγγενές στοιχείο του δικαιώματος στο νερό και λαμβάνει πέραν της μίας μορφής: την πρόσβαση στην πληροφορία, την διαβούλευση και τον σχεδιασμό των πολιτικών καθώς και τη διαδικασία συναπόφασης⁶³. Άλλωστε, στο σημείο αυτό ολοένα και εστιάζει και η νομολογία του ΕΔΔΑ⁶⁴.

Στο πλαίσιο αυτό, μεγάλης σπουδαιότητας είναι η συμμετοχή των εκπροσώπων των εργαζομένων στην διοίκηση των φορέων που παρέχουν υπηρεσίες ύδρευσης και αποχέτευσης, στο πλαίσιο της εργατικής συμμετοχής στις επιχειρήσεις κοινής ωφέλειας⁶⁵. Η διασφάλιση της αποτελεσματικής συμμετοχής των εργαζομένων στη διαχείριση του νερού πρέπει να είναι συνεχής. Έντονη είναι η ανάγκη διασφάλισης του δημοσίου ελέγχου στους εν λόγω φορείς.

Η ΕΕΔΑ αναγνωρίζει την ύπαρξη σχετικού νομοθετικού πλαισίου στην Ελλάδα⁶⁶, που μεταξύ άλλων, προβλέπει τη λειτουργία συμμετοχικών

---

⁶¹ Βλ. για την πρόσβαση σε πόσιμο νερό (ΕΔΔΑ, *M.S.S. κατά Βελγίου και Ελλάδος*, 21.1.2001) και/ή επαρκές ζεστό νερό (ΕΔΔΑ, *Peers κατά Ελλάδος*, 19.4.2001 και ΕΔΔΑ, *Dougoz κατά Ελλάδος*, 6.3.2001).

⁶² *Recommandation Rec(2006)2, du Comité des Ministres aux Etats membres sur les Règles pénitentiaires européennes*, (adoptée par le Comité des Ministres le 11 janvier 2006, lors de la 952e réunion des Délégués des Ministres), παρ. 22.5 και 44 α).

⁶³ HARE (M.), LETCHER (R.) και JAKEMAN (A.), "Participatory modeling in natural resource management: a comparison of four case studies", *Integrated Assessment* 4(2):62-72, 2003.

⁶⁴ FLAUSS (J.-F.), «L'apport de la jurisprudence de la Cour européenne droits de l'homme en matière de démocratie administrative», *Revue Française d'administration publique*, no 137-138, 2011, σελ. 49-58.

⁶⁵ Βλ. ενδεικτικά άρθρο 11 παρ. 2 α) Τροποποιημένου Καταστατικού της ΕΥΔΑΠ Α.Ε. (ΦΕΚ 11085/Τεύχος ΑΕ & ΕΠΕ/9-10-2006).

⁶⁶ Ο Ν. 3199/2003 (άρθρο 3 παρ. 2 και άρθρο 6) ενσωματώνει τις απαιτήσεις για δημόσια συμμετοχή της οδηγίας Πλαίσιο για τα Νερά (2000/60/ΕΚ), ενισχύοντας τη συμμετοχή του κοινού με τη δημιουργία διαδικασιών διαβούλευσης. Επίσης, με το νόμο 3422/12.12.2005 (ΦΕΚ Α' 303/13.12.2005) κυρώθηκε η Σύμβαση για το δικαίωμα του κοινού στην πρόσβαση σε πληροφορίες, τη συμμετοχή του στη λήψη αποφάσεων και την πρόσβαση στη δικαιοσύνη για περιβαλλοντικά θέματα της Οικονομικής Επιτροπής των Ηνωμένων Εθνών για την Ευρώπη (UNECE) η οποία υπεγράφη στο Aarhus της Δανίας στις 25 Ιουνίου 1998, η Σύμβαση του Aarhus). Βλ. επίσης, Προεδρικό Διάταγμα 51/2007

οργάνων όπως το Εθνικό Συμβούλιο Υδάτων και τα Περιφερειακά Συμβούλια Υδάτων (στις 13 υδάτινες περιοχές)⁶⁷.

Η ΕΕΔΑ επισημαίνει όμως ότι η κοινωνική συμμετοχή στη διαχείριση των υδάτων και στα λοιπά θέματα που άπτονται του δικαιώματος στο νερό δεν διασφαλίζεται πάντα πλήρως στην πράξη.

Το χάσμα αυτό οφείλεται και στους περιορισμένους πόρους που διατίθενται προς την επίτευξη του σκοπού αυτού⁶⁸, αλλά κυρίως στην έλλειψη εμπειρίας και αφομοίωσης στοιχείων συμμετοχικότητας από την ελληνική δημόσια διοίκηση. Η εσωστρέφεια αυτή εκφράζεται από πλευράς κρατικών ή τοπικών διοικητικών υπηρεσιών με αναποφασιστικότητα, έλλειψη πρωτοβουλίας, μη διάθεση ανάληψης ευθυνών ή ακόμη και με απουσία διάθεσης συνεργασίας με το κοινό.

Η ΕΕΔΑ καλεί την Πολιτεία να μεριμνήσει για την εφαρμογή των αρχών της συμμετοχικότητας στα θέματα που αφορούν το δικαίωμα στο νερό, γεγονός που προϋποθέτει και την εκπαίδευση τόσο των δημοσίων υπαλλήλων όσο και της κοινωνίας των πολιτών στα σχετικά θέματα.

Ανάλογα, δε με τα ειδικά προβλήματα που αντιμετωπίζονται ανά περιοχή, θα πρέπει να γίνονται διαφορετικές επιλογές για τον τρόπο με τον οποίο εφαρμόζονται οι συμμετοχικές διαδικασίες. Κομβικής σημασίας για την αποτελεσματικότητα της διαδικασίας, θεωρεί η ΕΕΔΑ την διασφάλιση της συμμετοχής, στις ως άνω διαδικασίες, των επαγγελματικών ομάδων ανά

«Καθορισμός μέτρων και διαδικασιών για την ολοκληρωμένη προστασία και διαχείριση των υδάτων σε συμμόρφωση με τις διατάξεις της Οδηγίας 2000/60/ΕΚ», Κοινή Υπουργική Απόφαση (ΚΥΑ) υπ' αριθμ. ΗΠ11764/653/2006 (ΦΕΚ 327Β/17-3-2006) με θέμα την πρόσβαση του κοινού στις δημόσιες αρχές για παροχή πληροφοριών σχετικά με το περιβάλλον, που ενσωματώνει την Οδηγία 2003/4 για την Πρόσβαση του κοινού στην περιβαλλοντική πληροφόρηση που είχε εκδοθεί από την Ε.Ε. για την εφαρμογή της Σύμβασης, ΚΥΑ 37111/2021/2003 (ΦΕΚ Β 1391/29.09.2003) με θέμα τον Καθορισμό τρόπου ενημέρωσης και συμμετοχής του κοινού κατά την διαδικασία έγκρισης περιβαλλοντικών όρων των έργων και δραστηριοτήτων σύμφωνα με την παράγραφο 2 του άρθρου 3 του Νόμου 3010/2002 καθώς και την Οδηγία 2003/35 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου και ΚΥΑ υπ' αριθμ. 9269/470/2007 - ΦΕΚ 286 Β/ 02.03.2007 που ενσωμάτωσε τις διατάξεις των άρθρων 3 (παρ. 7) και 4 (παρ. 4) της Οδηγίας 2003/35/ΕΚ όσον αφορά τα μέσα ένδικης προστασίας του κοινού κατά πράξεων ή παραλείψεων της Διοίκησης σχετικά με θέματα ενημέρωσης και συμμετοχής του κατά τη διαδικασία έγκρισης περιβαλλοντικών όρων.

⁶⁷ Το Εθνικό και 13 Περιφερειακά Συμβούλια είναι συμβουλευτικά σώματα, στα οποία εκπροσωπούνται οι ενδιαφερόμενες ομάδες σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο, όπως συνδικαλιστικές οργανώσεις εργαζομένων, ΜΚΟ κλπ. Βλ. και Ν. 1650/1985, Ν. 2742/1999, και Ν. 4109/2013 για τους Φορείς Διαχείρισης έχουν ιδρυθεί στις προστατευόμενες περιοχές της Ελλάδας, τα Διοικητικά Συμβούλια των οποίων απαρτίζονται από εκπροσώπους των κεντρικών, περιφερειακών και τοπικών αρχών, τοπικών ομάδων ενδιαφερόμενων, ερευνητών και ΜΚΟ.

⁶⁸ Βλ. και Task Force on Access to Information, *Public Access To Environmental Information: Overview Of The Convention Implementation*, 7-8.2.2013, AC/TF.AI/Inf.2, σελ. 17-18.

περιοχή, οι οποίες γνωρίζουν καλύτερα τις ιδιαιτερότητες των προβλημάτων που ανακύπτουν.

Προς την κατεύθυνση αυτή η ΕΕΔΑ χαιρετίζει και τις σχετικές ρυθμίσεις που εισήγαγε σε επίπεδο τοπικής αυτοδιοίκησης ο Ν. 3852/2010, όπως η σύσταση Επιτροπών Διαβούλευσης σε Δήμους και Περιφερειακές Διοικήσεις (άρθρα 76 και 178). Παρατηρεί, βέβαια, ότι η κοινωνική συμμετοχή σε αυτά δεν διασφαλίζεται στην πράξη λόγω της άγνοιας για την λειτουργία τέτοιων μηχανισμών, γεγονός για το οποίο η τοπική αυτοδιοίκηση πρέπει να λάβει μέτρα.

Επίσης, και σε ότι αφορά τη διενέργεια των τοπικών δημοψηφισμάτων που ο ίδιος, ως άνω, νόμος προβλέπει, η ΕΕΔΑ τονίζει την επείγουσα ανάγκη υιοθέτησης *σαφούς ρυθμιστικού πλαισίου* που να καθορίζει τον τρόπο διεξαγωγής τους, ώστε να διασφαλίζεται η νομιμοποίησή τους. Η ανάγκη καθίσταται ακόμη επιτακτικότερη σε μία στιγμή που στη Θεσσαλονίκη δρομολογείται τοπικό δημοψήφισμα για τη διατήρηση του δημόσιου χαρακτήρα της ΕΥΑΘ.

Η ΕΕΔΑ παρακολουθεί με ιδιαίτερο ενδιαφέρον αυτές τις διαδικασίες, που αναδεικνύουν την σπουδαιότητα της συμμετοχικής παρουσίας της κοινωνίας των πολιτών σε αποφάσεις που αφορούν ένα εμβληματικού χαρακτήρα συλλογικό αγαθό, όπως το νερό και αναδεικνύουν τα υγιή αντανακλαστικά του πληθυσμού, στο πλαίσιο και της μεγάλης διεθνούς κινητοποίησης που στοχεύει στην προστασία του δικαιώματος στο νερό στη χώρα μας.

IV. Συστάσεις ΕΕΔΑ για την προστασία του δικαιώματος στο νερό.

Το δικαίωμα στο νερό πέρα από τη διαχρονική αυταξία του, αποκτά βαρύνουσα σημασία ιδιαίτερα σε περιόδους κρίσεων κάθε είδους. Η αναγνώριση δε του δικαιώματος στο νερό είναι κρίσιμη και για την Ελλάδα στο βαθμό που έχει τεθεί ζήτημα ιδιωτικοποίησης των φορέων παροχής του, παρά τη δίνη των οικονομικών και κοινωνικών επιπτώσεων της οξύτατης οικονομικής κρίσης στην οποία βρίσκεται η χώρα.

Προς την κατεύθυνση αυτή και ως συνολική πρόταση, η ΕΕΔΑ προτείνει τη *συνταγματική κατοχύρωση, αφενός του νερού ως δημοσίου αγαθού, κι αφετέρου του δικαιώματος στο νερό ως καθολικού δικαιώματος*. Μία τέτοια κατοχύρωση, βέβαια, δεν είναι αυτοσκοπός, αλλά μοχλός ενδυνάμωσης της απόλυτα αναγκαίας προστασίας του⁶⁹.

---

⁶⁹ Άλλωστε, δεν είναι λίγα τα εθνικά συντάγματα ή νομοθεσίες που προβλέπουν το δικαίωμα πρόσβασης στο νερό (πχ. Νιγηρία, Ζάμπια, Ουγκάντα, Μεξικό, Παναμάς) ή το δικαίωμα σε καθαρό νερό (πχ. στις Ηνωμένες Πολιτείες-Τέξας, Ιλινοίς κλ). Βλ. και

Υπό το φως των ανωτέρω, η ΕΕΔΑ συνοψίζει και απευθύνει τις εξής συστάσεις:

ΓΕΝΙΚΕΣ ΣΥΣΤΑΣΕΙΣ

- Νομοθετική αναγνώριση του δικαιώματος στο νερό ως δημόσιου αγαθού. Στο ίδιο πλαίσιο, αναγνώριση της σύνδεσης του δικαιώματος στο νερό με την αποχέτευση και την άρδευση.
- Διατήρηση του δημόσιου χαρακτήρα και ελέγχου των φορέων ύδρευσης και αποχέτευσης, χωρίς δυνατότητα παραχώρησης σε ιδιώτες.
- Διασφάλισης της καθολικής πρόσβασης σε ποιοτικό νερό των κατοίκων όλης της χώρας.
- Διασφάλιση της πρόσβασης κάθε προσώπου σε διαδικασίες διοικητικής ή δικαστικής φύσης για την έκφραση παραπόνων σχετικά με τις πράξεις ή παραλείψεις προσώπων, φυσικών ή νομικών, ιδιωτικών ή δημοσίων που παραβιάζουν το δικαίωμα στο νερό.
- Έλεγχος της εφαρμογής των σχετικών με το δικαίωμα στο νερό υποχρεώσεων, ιδίως διά ανεξάρτητων οργάνων, στην βάση των ειδικότερων συστάσεων της ΕΕΔΑ
- Υιοθέτηση, εφαρμογή και αξιολόγηση ενός Εθνικού Σχεδίου Δράσης για την πλήρη εφαρμογή του δικαιώματος στο νερό. Σημαντική θα ήταν η ένταξη ειδικού κεφαλαίου για το νερό στο Εθνικό Σχέδιο Δράσης για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα.

ΕΙΔΙΚΟΤΕΡΕΣ ΣΥΣΤΑΣΕΙΣ

A. Επαρκές Νερό

- Αντιμετώπιση του νερού ως φυσικού, κοινωνικού και πολιτιστικού αγαθού, και όχι ως εμπορεύματος.
- Αξιοποίηση του νερού διεπόμενη από αρχή της αειφόρου ανάπτυξης ακόμα και σε περιόδους οικονομικής κρίσης.
- Λήψη μέτρων για την πρόληψη της υπερκατανάλωσης νερού και την ορθολογική του χρήση.
- Στάθμιση ανάμεσα στην προστασία του περιβάλλοντος και το δικαίωμα στο νερό, σε περιπτώσεις που δημιουργούνται συνθήκες σύγκρουσης μεταξύ των δύο, ιδίως κατά το σχεδιασμό των δομών ύδρευσης, αποχέτευσης και άρδευσης.

B. Διαθέσιμο Νερό

- Εξασφάλιση σε κάθε πρόσωπο επαρκούς ποσότητας νερού για την κάλυψη των καθημερινών του αναγκών, σύμφωνα και με τις οδηγίες του Παγκόσμιου Οργανισμού Υγείας.
- Λήψη υπόψη των επιμέρους κρίσιμων αναγκών σε νερό, μεταξύ άλλων, της κατάστασης της υγείας, του κλίματος και των συνθηκών εργασίας των προσώπων.

Γ. Ασφαλές Νερό

- Πρόσβαση σε υψηλής ποιότητας νερό για κάθε χρήση με έμφαση στον αδιαίρετο χαρακτήρα της ποιότητας του νερού.
- Μέριμνα τόσο για την πρόληψη όσο και για την καταστολή των φαινομένων ρύπανσης των υδάτων, από όποια πηγή κι αν αυτά προέρχονται.
- Κατάλληλη συντήρηση των υποδομών για το νερό.
- Διενέργεια τακτικών ελέγχων διασφάλισης της ποιότητας του νερού.
- Εναλλακτική παροχή νερού αμέσως όταν εκδηλώνονται φαινόμενα ρύπανσης των υδάτων.
- Παροχή πληροφόρησης στο κοινό, σε περιπτώσεις ακαταλληλότητας του πόσιμου νερού, επί των συγκεκριμένων κινδύνων που εγκυμονεί για την δημόσια υγεία.
- Υιοθέτηση νομοθετικής ρύθμισης για την επιβολή ειδικού ορίου για το εξασθενές χρώμα στο πόσιμο νερό, με θέσπιση αυστηρότερων ορίων από τα προβλεπόμενα στην ΚΥΑ Υ2/2600/2001.
- Οργάνωση και εξυγίανση των βιομηχανικών περιοχών καθώς και θέσπιση αυστηρών ορίων ποιότητας των υδάτων για τις βιομηχανίες.
- Έγκαιρη εκπόνηση ολοκληρωμένων διαχειριστικών σχεδίων των λεκανών απορροής των ποταμών.
- Ενεργοποίηση των ποινικών διατάξεων της Υ2/2600/2001 σε βάρος των αρμοδίων αρχών για τη μη λήψη των ενδεικνυόμενων υγειονομικών μέτρων.
- Διασφάλιση της συμβολής των ιδιωτών στην άρση των συνεπειών της ρύπανσης όταν ευθύνονται γι αυτήν, με συνακόλουθη εφαρμογή της αρχής «ο ρυπαίνων πληρώνει».

Δ. Προσβάσιμο Νερό

- Εξασφάλιση πρόσβασης στο νερό κάθε προσώπου που βρίσκεται στο έδαφος του ελληνικού κράτους.

Φυσική προσβασιμότητα

- Διασφάλιση της σωματικής ακεραιότητας κάθε προσώπου στο σπίτι, στον χώρο εργασίας και στα εκπαιδευτικά ιδρύματα, κατά την πρόσβαση στο νερό.

- Κατάλληλος εξοπλισμός, που μεταξύ άλλων, να περιλαμβάνει παροχές νερού ευχερώς προσβάσιμες, τόσο των μονάδων φροντίδας/υγείας όσο και των εκπαιδευτικών μονάδων που απευθύνονται στα άτομα με αναπηρίες.
- Στήριξη των ηλικιωμένων ατόμων ώστε στους χώρους διαμονής τους να διασφαλίζεται η εξυπηρέτηση των τρεχουσών και μελλοντικών τους αναγκών, κατά τρόπο ώστε να διευκολύνεται και η πρόσβασή τους στο νερό.
- Διαρκής παροχή επαρκούς και ασφαλούς νερού στο σύνολο της ηπειρωτικής και νησιωτικής χώρας, ιδίως στα μικρά νησιά, στις ακριτικές και απομακρυσμένες περιοχές της χώρας, με αποτροπή της δημιουργίας κοιτίδων πληθυσμού εντός της επικράτειας, των οποίων η πρόσβαση στο νερό είναι πολύ δύσκολη ή αδύνατη.

Οικονομική προσιτότητα

- Εξασφάλιση της σταθερής οικονομικής προσιτότητας του νερού, κατά τρόπο ώστε η πρόσβαση σε αυτό να μην περιορίζει τη δυνατότητα του ατόμου να προμηθευτεί άλλα είδη πρώτης ανάγκης ή/και την απόλαυση των λοιπών δικαιωμάτων του.
- Υιοθέτηση κατάλληλων πολιτικών τιμολόγησης και πρόβλεψη για ευέλικτα σχήματα πληρωμών (κοινωνικά τιμολόγια). Παροχή νερού δωρεάν ανά περίπτωση, όποτε αυτό κρίνεται απαραίτητο.
- Πρόβλεψη ώστε καμία διακοπή νερού να μην πραγματοποιείται λόγω μη εξόφλησης των λογαριασμών νερού, προτού διαπιστωθούν οι συγκεκριμένες κάθε φορά οικονομικές δυνατότητες του οφειλέτη.

Τση και χωρίς διάκριση πρόσβαση

- Εξασφάλιση της πρόσβασης σε νερό επαρκούς ποσότητας και ασφαλούς ποιότητας σε όλους χωρίς διάκριση και κατά τρόπο ισοτιμιο, με ειδική φροντίδα για τις ευάλωτες ομάδες του πληθυσμού.
- Ειδική μέριμνα για τη πρόσβαση των Ρομά σε καθαρό και επαρκές νερό, και λήψη πρωτοβουλιών από τους αρμόδιους ΟΤΑ.
- Αδιάλειπτη πρόσβαση σε πόσιμο νερό, έλεγχο της ποιότητάς του και πρόσβαση σε καθαρό και επαρκές ζεστό νερό σε *κέντρα κράτησης* τόσο για ημεδαπούς όσο και για αλλοδαπούς κρατούμενους, αιτούντες άσυλο και πρόσφυγες.

Ε. Νερό και κοινωνική συμμετοχή

- Διασφάλιση της δημοκρατικής συμμετοχής της κοινωνίας στις διαδικασίες που αφορούν το νερό την πρόσβαση στην πληροφορία, την διαβούλευση και τον σχεδιασμό των πολιτικών καθώς και τη διαδικασία συναπόφασης.

- Διασφάλιση της συμμετοχής και των εκπροσώπων των εργαζομένων στην διοίκηση των φορέων που παρέχουν υπηρεσίες ύδρευσης και αποχέτευσης.
- Εκπαίδευση τόσο των δημοσίων υπαλλήλων και υπαλλήλων δημοσίων φορέων όσο και της κοινωνίας των πολιτών σε θέματα συμμετοχής.
- Προσαρμογή των συμμετοχικών διαδικασιών στα ειδικά προβλήματα που αντιμετωπίζονται ανά περιοχή.
- Διασφάλιση της συμμετοχής, στις ως άνω διαδικασίες, των επαγγελματιών ομάδων ανά περιοχή καθότι γνωρίζουν καλύτερα τις ιδιαιτερότητές των προβλημάτων που ανακύπτουν.
- Ευαισθητοποίηση της κοινωνίας των πολιτών για την λειτουργία συμμετοχικών μηχανισμών.
- Υιοθέτηση ρυθμιστικού πλαισίου που να καθορίζει τον τρόπο διεξαγωγής τοπικών δημοψηφισμάτων, ώστε να διασφαλίζεται η νομιμοποίησή τους.